

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Filozofická fakulta
Katedra asijských studií

BAKALÁŘSKÁ DIPLOMOVÁ PRÁCE

Podobnosti a rozdíly literární tvorby Kóbó Abeho a Franze Kafky

Similarities and differences in the literary works of Kōbō Abe
and Franz Kafka

Vypracovala: Klára Urbánková

Vedoucí diplomové práce: prof. Zdenka Švarcová, Dr.

OLOMOUC 2015

Kopie zadání bakalářské práce

Univerzita Palackého v Olomouci
Philosophical Faculty
Akademický rok: 2013/2014

Studijní program: Philology
Forma: Full-time
Obor/komb.: Japonská filologie (JAPF)

Podklad pro zadání BAKALÁŘSKÉ práce studenta

PŘEDKLÁDÁ:	ADRESA	OSOBNÍ ČÍSLO
URBÁNKOVÁ Klára	Litavská 1498, Slavkov u Brna	F12250

TÉMA ČESKY:

Podobnosti a rozdíly literární tvorby Kóbó Abeho a Franze Kafky

NÁZEV ANGLICKY:

Similarities and differences in the literary works of Kobo Abe and Franz Kafka

VEDOUcí PRÁCE:

prof. Dr. Zdeňka Švarcová - ASJ

ZÁSADY PRO VYPRACOVÁNÍ:

Cílem práce je sledování vypravěčských postupů Franze Kafky a Kóbó Abeho v jejich klíčových dílech *Proces* a *Písečná žena*. Pozornost je věnována rovněž pohledu těchto spisovatelů na otázku lidské existence odrážející se ve způsobu utváření hlavních postav v obou dílech, jejich psychologie, chování i činy. Stručné životopisy autorů budou uvedeny v příloze. Na případné autobiografické stopy doložitelné v uvedených dílech bude odkázáno v poznámkách pod čarou.

SEZNAM DOPORUČENÉ LITERATURY:

ABE, Kóbó. *Písečná žena*. 1. vyd. Praha : Státní nakladatelství krásné literatury a umění, 1965, 182 s. ISBN: 01-075-65.

BROD, Max. *Franz Kafka: životopis*. 1. vyd. Praha: Odeon, 1966, 289 s., obr. příl. ISBN: 80-85844-73-7.

KAFKA, Franz. *Proces*. 3. vyd., v nakl. Argo 1. vyd. Polička: Argo, 1992, 238 s. ISBN: 80-901198-3-2.

KAUTMAN, František. *Svět Franze Kafky*. 1. vyd. Praha: Torst, 1990, 156 s. ISBN: 80-900149-1-7.

KEENE, Donald. *Five modern Japanese novelists*. New York: Columbia University Press, c2003, ix, 113 s. ISBN: 0-231-12611-5.

PECHAR, Jiří. *Interpretace a analýza literárního díla*. Praha : Filosofia, nakladatelství Filosofického ústavu AV ČR, 2002. S. 286.

RONENOVÁ, Ruth. *Možné světy v teorii literatury*. Brno: Host, 2006. S. 296.7

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně a uvedla veškeré použité prameny a literaturu.

V Olomouci dne.....

Podpis.....

Srdečně děkuji vedoucí své bakalářské práce prof. Zdence Švarcové, Dr. za cenné rady, čas a vstřícný přístup, které mé práci věnovala.

Děkuji rovněž své mamince za jazykovou korekturu a svému bratrovvi za pomoc s grafickou úpravou.

Ediční poznámka

V práci je uplatněna česká transkripce japonštiny, pouze v citacích zahraničních zdrojů je ponechána původní transkripce anglická. Japonská jména jsou uvedena v řazení křestní jméno – příjmení, s výjimkou jejich výčtu v citacích, kde pořadí jmen podléhá citační normě. V případě japonského autora je uvedena i japonská verze zápisu jména ve znacích, kdy je ponecháno tradiční japonské řazení, tj. příjmení – křestní jméno.

Iniciála příjmení hlavního protagonisty románu Proces (K.) není skloňována, ve většině případů je užitá v nominativu.

V případě jména japonského autora Kóbó Abeho je skloňováno pouze příjmení, křestní jméno je ponecháno v původní podobě.

Příjmení autorek, z jejichž děl bylo čerpáno, je ponecháno v nepřechýlené podobě.

Japonské názvy děl Kóbó Abeho uvedené v biografii jsou pro přehlednost uvedeny v kurzívě.

Obsah

ÚVOD	7
1 FIKČNÍ SVĚTY	8
1.1 FIKČNÍ SVĚT – KÓBÓ ABE	8
1.2 FIKČNÍ SVĚT – FRANZ KAFKA	14
2 HLAVNÍ POSTAVA	19
2.1 HLAVNÍ POSTAVA ROMÁNU PÍSEČNÁ ŽENA	19
2.2 HLAVNÍ POSTAVA ROMÁNU PROCES	28
3 SROVNÁNÍ	35
3.1 ANONYMIZACE.....	35
3.2 AUTOBIOGRAFICKÉ PRVKY	36
3.3 FILOZOFICKÉ PRVKY	37
3.4 VÝSTAVBA DÍLA.....	38
ZÁVĚR	40
SEZNAM LITERATURY	41
ANOTACE	43
ABSTRACT IN ENGLISH	44
SEZNAM PŘÍLOH	45
PŘÍLOHY	46

Úvod

Jméno spisovatele Franze Kafky dnes představuje fenomén, který dávno nefiguruje pouze v kultuře Západu. Kafka svým dílem oslovuje stále širší okruh čtenářů a stává se mluvčím mladé generace po celém světě. Vděčí za to snad mistrnému zachycení povahy absurdna, groteskní bizarnosti či do jisté míry vizionářskému charakteru své tvorby. Román *Proces* z let 1914 – 1915 je patrně Kafkovým nejznámějším dílem, třebaže kafkology nepovažován za nejvyzrálejší. Přesto zůstává pro Kafkovu tvorbu románem zásadním.

Sláva Kóbó Abeho snad nesahá tak daleko jako v případě Franze Kafky a patrně bychom nemohli mluvit o národním symbolu, kterým Kafka bez nadsázky je, přesto jde o autora jak pro japonskou, tak západní literaturu významného, byť nikoli věrného tradičnímu japonskému stylu. Abeho román *Písečná žena* je podobně jako Kafkův *Proces* dílem pro autora klíčovým a dlužno poznamenat, že Kafkou očividně inspirovaným.

A právě literární vztah mezi „japonským Kafkou“ a Kafkou „skutečným“ se stal podnětem pro sepsání této práce. Práce si neklade za cíl podat jednoznačný klíč k výkladu děl ani nemá ambici vymezit jejich dokonalou interpretaci. Neboť by bylo přinejmenším troufalé o něco takového usilovat. Spíše nabízí jednu z variant, jak díla nazírat a všímat si jejich vzájemného vztahu, jakož i působení na současného čtenáře.

Práce je rozdělena do tří kapitol. První z nich věnuje pozornost fikčním světům formou podrobného rozboru. Obdobným způsobem je koncipována i druhá kapitola soustředující se na hlavní postavy obou děl. Třetí kapitola sdružuje vybrané prvky, které je možno podrobit srovnání. V přílohách pak lze dohledat stručné biografie obou autorů.

1 Fikční světy

V kapitole se pokusíme přiblížit, do jakých fikčních světů oba autoři své vyprávění zasadili či nakolik jsou tyto světy podobné světu, v němž žijeme my. Pozornost bude věnována rovněž výkladu symboliky.

1.1 Fikční svět – Kóbó Abe

Kóbó Abe¹ vytvořil svět svého příběhu jako variantu světa všedního, patrně přímo toho, ve kterém sám žil a kdy své dílo psal. Jde tedy o smyšlený obraz Japonska kolem poloviny 20. století. Název země je v díle dokonce několikrát zmíněn. Soudní prohlášení v samém závěru románu pak uvádí konkrétní časové údaje; datum narození hlavního hrdiny je 7. březen 1927, od roku 1955 o něm nejsou žádné zprávy, po sedmi letech je roku 1962 prohlášen za nezvěstného. Jméno muže zní Džunpei Niki. Známe jeho věk, přesnou výšku i váhu, dokonce krevní skupinu. V prohlášení je uvedeno i jméno hrdinovy manželky Šino Niki. V novinách se muž dočítá o Tokiu či městu Jokogawa. Tato fakta pomáhají román konkretizovat. Vypovídají o světě, který Džunpei Niki, učitel, manžel, entomolog, opouští. Není to však jediný svět, který Abe v románu představuje. Stanice S (písmeno symbolicky vyjadřuje pomezí toho, co je specifikováno, a toho, co zůstává bez bližšího určení) je hranicí, za níž se rozléhá svět beze jmen. Nevíme, do které oblasti muž vlastně přichází, na pobřeží kterého moře se vesnice nachází, jak se vůbec vesnice nazývá, jak se jmenují její obyvatelé. Krajina je pustá, písčítá.

Písek je nejen atributem přímořské krajiny, ale má také význačnou roli v rámci celého příběhu. Sám hrdina je pískem přímo fascinován. Vědecký popis jeho vlastností umocňuje vážnost, kterou písku autor přisuzuje. Proces vzniku prastaré horniny bez přestání pokračuje, písek je neustále v pohybu, jeho těžké masy se dnem i nocí přelévají v duny. Je tvořen miniaturními úlomky, zároveň se však formuje v objemnou těžkou hmotu rozpínající se do nekonečných dálek. Posvátnou úctu vzbuzuje nejen svou monstrózní rozlehlostí a tíhou, ale také jistou formou neuchopitelnosti. Bez pravidelného tvaru, zdá se bez konce a začátku, bez pevně daných hranic. Písek je záludný, nevyzpytatelný, písečné bouře a tekoucí písek přináší neštěstí, v poušti vše hyne, písek pohlcuje zvuk, může zadusit, člověku znesnadňuje krok, je domovem

¹ Jap.: 安部公房

nebezpečných plazů. Rozhodně však není místem vhodným pro život člověka. A přece v písčných dunách existuje vesnice. Písečné jámy ukrývají chatrné domy, které úpí pod neúnavně se hromadícím pískem. Písek se zde sype vždy a odevšud, vyžaduje soustavnou práci člověka. Jde o život. Pokud by někdo odklizení písku zanedbal, mělo by to nedozírné následky. Zасыпání jednoho domu znamená řetězovou reakci a následný zánik vesnice. Písek parazituje i na lidském těle. Kůže reaguje na kombinaci písku a potu vyrážkou. Zrnka se lehce dostanou do vlasů, do jídla. Překvapivé je zjištění, že písek dřevěné trámy domu nevysušuje, ale naopak podněcuje jejich hnilobu. Člověk je zde otrokem písku. Každý se tak de facto vyhrabává ze svého hrobu.

Bezbřehá šíře implikuje bezbřehé zoufalství v boji s touto zákeřnou horninou, její neuchopitelnost pak nemožnost jednat podle daných pravidel či předpokladů. Teprve v přímé konfrontaci si člověk uvědomuje svou malost a nicotnost. Lidská bytost vykazuje četné vlastnosti, které velice zřejmým způsobem vlastnostem písku přímo odporují, a člověk je tak soupeřem v nejdůslednějším slova smyslu. Živý organismus daného tvaru, schopný myslet, vnímat, mluvit, fungovat na základě jistého řádu, člověk tedy představuje systém. Proti němu stojí písek, jakýkoli řád či systém popírající. Písek nelze přelstít rozumem, nelze jej porazit silou ani s ním vyjednávat. Jaká se nabízí možnost, jak k písku přistupovat?

Jedna varianta spočívá v přijetí role protivníka v pomyslném souboji kdo s koho. Tedy postavit se k písku jako k nepříteli a využít všech svých sil k jeho pokoření. Je však člověk natolik zdatný, aby se svými schopnostmi mohl měřit s nepředvídatelnou horninou? V jiném případě lze uvážit, kterých vlastností písku by bylo možno využít v osobním zájmu, a porazit tak písek jeho vlastními „zbraněmi“. Obě alternativy předpokládají pojetí písku jako soupeře. Zkusme ale nazírat situaci z jiné perspektivy a představme si písek nikoli jako element nepřátelský, nýbrž jako nástroj, z jehož pozitivního aspektu můžeme těžit, případně se mu přizpůsobit a nalézt vzájemný symbiotický vztah. Konkrétním řešením dilematu hlavního hrdiny se blíže zabýváme v jiné kapitole práce.

K čemu bychom mohli písek na základě jeho povahy připodobnit? Tíha písku vybízí ke srovnání s tíhou lidské existence, těžkého životního údělu, spočívajícího na bedrech jedince. Nezdolná autorita, která drtí individualitu a nedává možnost kompromisu. Jeho všudypřítomnost nápadně připomíná onen neblahý pocit

neschopnosti dostát závazkům a povinnostem a naplnit očekávání společnosti. Ve snaze utéct před věčnou nespokojeností a před sebou samým je hrdina lapen a pískem upamatován, že únik je nemožný, potažmo nemá smysl, neboť je třeba vzít plnou zodpovědnost za svůj život i své činy. Tragikomika situace, kdy muž přichází jako lovec, sám se však stává obětí, je rovněž smutnou alegorií životního paradoxu. Fatálnost zanedbání nezbytných opatření odráží i osudovost nešťastného životního rozhodnutí. Rozporuplný charakter písku pak nabízí obraz lidského života, který krutým způsobem vymáhá svou daň, avšak zároveň nepřestává uchvacovat ve své jedinečnosti. A je na nás, zda v něm budeme spatřovat neúprosného soka, anebo jej naopak přijmeme se všemi jeho strastmi, a nalezneme tak prostor pro naději a vnitřní naplnění.

Oproti písku ne tolik nápadný, avšak neméně významný prvek v příběhu představuje voda. Jde stejně jako v případě písku o nerost. Voda je i podobně rozporuplná. Nelze tvrdit, že má pevně daný tvar. Je nezbytná pro život, a přece může usmrtit. Je jednoduchá, neživá, přesto záhudná. Má však zásadní význam v tom, že od písku osvobozuje. Omývá, osvěžuje, zahání žízeň, uklidňuje. V pískem ztížených nepříznivých podmínkách si hrdina uvědomuje vzácnou povahu vody a její zásadní význam. Když muž spatří ženino nahé tělo pokryté pouze pískem, neláká ho potřeba se jí dotknout. Tělo ho přitahuje, písek odpuzuje. Kdyby bylo tělo ženy čisté, písek smyt vodou, lze předpokládat odlišný vývoj situace.

Muž kromě písku projevuje nevšední zájem o hmyz. Když vyjde najevo, že je hrdina nezvěstný, jako jedna z možných příčin se nabízí sebevražda. Záliba v entomologii nepůsobí důvěryhodným dojmem, bývá spojována s různými formami deviace, mohla by tedy stát za záhadným zmizením, které se tak stává pochopitelné a oslabuje snahy pohřešovaného muže nalézt. Příběh si všímá podobností života hmyzu a života lidského. Zajímavý je poznatek o přizpůsobivosti; četné mutace umožňují hmyzu adaptovat se na prostředí i natolik nepříznivé jako je poušť. K obdobnému přizpůsobení dochází i v případě entomologa, který se po nezdařilém pokusu o útěk vrací do písčité jámy, kde založí novou existenci po boku ženy. Dříve si zvykal s vědomím, že vesničané jsou nepřátelé a je třeba si je naklonit; s čímkoli se smiřoval, činil tak s vidinou útěku. Síla zvyku mu však nevědomky umožňuje přijmout život, který neuznával. Skrze zvyk přestává porovnávat život předešlý a současný a nové životní stimuly mu dávají zapomenout a umožňují žít přítomností.

Hmyz se vyznačuje vlastností mást své okolí, zejména svého predátora. Když mu hrozí polapení, vyčkává a přitahuje pozornost. Když pak pronásledovatele dostatečně unaví, mizí. Muž si všímá podobného chování i u ženy, když hrabe písek. V jiné situaci muž vzpomíná zvláštní schopnost hmyzu předstírat svou smrt při nenadálém přepadení; i on by podobnou vlastnost uvítal. Žena se v bolesti kroutí „jako písečná vosá“, která se chystá klást vajíčka, jindy mu zezadu připadá „jako nějaký hmyz“, muž má po požití alkoholu pocit „jako by mu uvnitř bzučela masařka“, žena se při sebeobraně drží lopaty „jako klíště“, vůbec celá vesnice „připomíná rozříznutý včelí plást“. V okamžiku, kdy muž zjišťuje, že byl vesničany přelstěn, sám svou situaci připodobňuje k polapení, kdy doslova „sedl na lep triku čeledi Cicindelidae. I v běžném hovoru často zaslechneme sousloví jako „jepičí život“ či „muší váha“. „Nemoc motýlích křídel“, „pilná včelička“ a „cvrkot ulice“ pak jen dokazují, že svět hmyzu je nejen součástí světa lidského, ale v mnohém jej také připomíná.

Hmyz je velice rozmanitá třída živočichů. Obecně jej vnímáme jako organismy bizarních podob, drobných proporcí a krátké doby života. Zahrnuje tisíce druhů, mnohdy jen stěží od sebe rozeznatelných. Hmyz nás často obtěžuje, ba přímo se ho štítíme. Nalezneme jej na všemožných místech, opanuje nebe i zemi. A bez výčitek ho zabíjíme. Představme si malé tvory zmateně se hemžící ve strachu o zachování života, tak věrně vystihující úporné a marné lidské snažení. Vybavme si protivný bzukot komárů, kteří v nejbláženější době spánku jitrí naše smysly a bezectně sají krev. A co teprve odpudivá housenka, která se dříve či později promění v krásného motýla. Nebo včely, díky nimž získáváme cenné přírodní produkty. Nelze se ubránit dojmu, že hmyz je vhodnou metaforou člověka.

Kromě hmyzích příměrů se v díle vyskytuje také řada zmínek a přirovnání souvisejících se zvířaty. Písek vše pohlcuje „jako lstivé zvíře“, ženě se z úst line „pach mrtvé myši“, jindy má tváře „jako sušená ryba“ nebo „zahučí jako holub“, čas uhání „jako závodní kuň“, srdce poskakuje „jako vyplašený zajíc“, je třeba tancovat „jako cvičená opice“, kosti jsou změkklé „jako konzervovaná ryba“, hlasivky jsou roztřepené „jako tykadla sušené medúzy“, lože je promaštěné „jako rybí vnitřnosti“, muž „zavyl jako zvíře“ nebo sedl na lep „jako malá myška vylákaná do pouště“,...

Jinde je zmínky o zvířatech využito pro vystižení povahy situací.

„Zvíře, které si konečně všimlo, že mezera v ohradě, kterou považovalo za možnost útěku, je ve skutečnosti jenom vchod do klece... Zlatá rybka, která nesčíslněkrát narazila čumákem, až najednou poznala, že sklo akvária je neprostupná stěna...“²

Četně se objevuje i přirovnání k psovi. Muž se vzpírá myšlence, že by měl být „připoután na řetěz jako pes“, žena „trpí jako pes“, jazyk je „věrný hlídací pes“, muž ve vnitřním dialogu prohlašuje, že nechce umřít „jako pes“, žena svésila hlavu „jako pes“,...³

Jde o značně expresivní výrazy, až dysfemismy. Psa je užito jako symbolu tvora němého, bezbranného, odkázaného na milost a nemilost svého pána. Jakákoli možnost sebevyjádření je omezena na monotónní štěkot. Samotné slovo „pes“ lze použít jako pejorativní oslovení. Ve většině případů vyznívá hanlivě, podtrhuje politováníhodné postavení, ubohost.

Hrdina přichází do písečné krajiny jako badatel a sběratel. Představa objevu nového druhu mu přináší nebývalý pocit vzrušení, které podněcuje jeho píli. Muž zde vystupuje v roli silnějšího predátora, jemuž podléhá jedinec slabší, tak, jak určuje zákon přírody. Nicméně, sám entomolog se dostane do situace, kdy je navzdory úpěnlivé snaze silnější mocí poražen. A jako ryba zlákaná návnadou sám vstupuje do osudné pasti – písečné jámy.

Proláklna muže zprvu velmi vzrušuje, budí v něm zvědavost. Uprostřed jámy se nachází chatrné obydlí, na první pohled působící velmi nevábně a neútně. Cesta dolů je pak znatelně snazší než cesta z jámy ven – tu umožňuje pouze provazový žebřík. Propast a jediná možnost úniku. Sice jediná, ale přeci jen nějaká. Možnost, která živí naději a vůli. Z jámy se muži skýtá pohled vpravdě ne zcela útěšný, a sice nebe, ve dne oslňující ostrými slunečními paprsky či zahaleno zlověstně se stahujícími mračny, v noci zalito melancholickým svitem měsíce. Do duny doléhají jen zvuky - štěkot, kokrhání, dále hlasy - pokřikování, smích, případně hukot větru a moře. Nikdy však nelze spatřit jejich původce.

Počáteční vzrušení však záhy vyprchává. Nepříjemnosti, které muž toleroval s vidinou brzkého návratu, náhle pod vlivem netrpělivosti vnímá o to silněji. Štiplavý zápach zapařeného písku, nemožnost umýt tělo olepené pískem, „už

² ABE, Kóbo. *Písečná žena*. 1. vyd. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, 1965, s. 92.

³ Za zmínku stojí pasáž, v níž je i zvíře přirovnáno ke zvířeti: „pes tlustý jako prase“

předem“ pocíťovaná hořkost tabáku, mastná pachut' cigaret, písek v jídle, vyrážka, zvracení, ztěžklé tělo, soustavné pocení, nevolnost, tělesné pachy, to vše muži značně znepríjemňuje pobyt na onom prapodivném místě. Lze si ovšem povšimnout, že kritická hodnocení a výčty strádání s postupem příběhu řídnu, v samém závěru románu se již prakticky nevyskytují. Podávají tak důkaz o vzrůstající míře návyku.

Povšimněme si nyní situaci, kdy se postavy příběhu smějí. Smích zdaleka nedoprovází výhradně situace ze své podstaty veselé. Naopak, v řadě pasáží dodává negativní podtón. Smích vyjadřující upřímnou radost či rozmarne rozpoložení je spíše ojedinělý; setkáváme se s ním například ve scéně, kdy hlavní protagonista zaslechne smích z kanceláře družstva ve vesnici, ale ani zde nelze s jistotou tvrdit, zda se jedná skutečně o smích veselý, byť je to pravděpodobné. V jiných situacích se dočítáme o různých podobách smíchu (příp. úsměvu) obyvatelky duny - o násilném smíchu, nepřirozeném úsměvu, slabém úsměvu, jehož smysl muž nechápe, dále o svůdném smíchu, smíchu jako reakci na smích muže, bázlivém úsměvu, dále smíchu, který muž stěží identifikuje – zdá se posměšný či rozpačitý, o úsměvu neurčitém⁴ nebo o koketním chichotání. Žena nepředstavuje dominantní postavu, která by se dopouštěla smíchu zlého, není však ani natolik bezstarostná, aby se smála srdečně a ráda.

Muž oproti tomu nereaguje smíchem ze společenské zdvořilosti a vůbec se směje daleko méně, spíše tiše a pro sebe. O to zajímavější je ovšem jeho spontánní jástot v samém závěru vypravování. Dokonce přiznává, že ho přepadávají návaly smíchu. Příčina, již žena patrně nedokáže zcela pochopit, je úspěch jeho vynálezu a s tím související nalezení smyslu života uvnitř jámy, která již není vězením, nýbrž domovem. Smích tak vyjadřuje upřímnou úlevu ve světle nových okolností, které naznačují pozitivní vývoj situace.

Připomeňme si ještě okamžiky, ve kterých se smějí ostatní vesničané. Kromě pasáže zmíněné výše jde o smích namířený proti muži v kompromitujících situacích, přičemž se ho zpravidla dopouští skupina více osob. Tím je mužovo ponížení ještě zesíleno. Skupina je jakousi pomyslnou zárukou anonymity a představuje uzavřenou a bezpečnou opozici vůči nově příchozímu cizinci.

⁴ Tento je v jisté pasáži ženě nepřímě vyčítán, kdy muž tvrdí, že neurčitý úsměv „dělá situaci jaksi mnohoznačnější“.

1.2 Fikční svět – Franz Kafka

Dějištěm experimentálně konstruovaného fragmentového románu Franze Kafky *Proces* je hlavní město. Spíše než uvnitř imaginárního státu se však toto město beze jména, geograficky blíže nespecifikované, nachází na pomezí dvou světů. První z nich je svět tradiční, paralelní tomu všednímu, druhý je fantaskní svět soudu. Josef K., prokurista banky, rozehrává svou osudnou partii na této černobílé šachovnici právě v den svých třicátých narozenin.

Popis města se omezuje pouze na fakta pro děj románu nejrelevantnější. Pohybujeme se mezi bytem, kde je Josef K. v podnájmu, bankou a prostorem soudních kanceláří. Ráz města má čtenář možnost zachytit z líčení vysokých šedivých činžovních domů, najdeme zmínku i o mostu, ostrůvku, oživeném náměstí před bankou či kamenném lomu. Překladatel Pavel Eisner nepochybuje, že se jedná o Prahu⁵. Této hypotéze napovídá i název ulice, jediný, kterým je popis konkretizován, a sice ulice Juliova. Prahu nevyklučuje ani líčení chrámu, do něhož K. zavítá ve vrcholné části románu. Hned několikrát se pak ocitáme na předměstí. Na předměstí jsou situovány soudní kanceláře, ateliér malíře Titorelliho, který K. navštěvuje, a je to právě předměstí, kde Josef nadobro prohrává svůj boj. Okrajová část města, patrně řídká zalidněná, mimo uzavřený střed metropole, který působí dojmem bezpečí. Na okraji, hranici města se K. ocitá také na okraji zájmu, na hranici zoufalství, na pokraji sil.

Pozoruhodná je absence popisu jakýchkoli estetických kvalit města. Jak si všímá i Eisner, aleje, parky, zahrady, květiny - nic z toho nezlidšťuje prostředí, kde se děj odehrává.⁶ Stromy se objevují jen na Titorelliho plátnech a krátce i v poslední kapitole, kde přírodní prvek zastupuje rovněž vodní hladina odrážející měsíční světlo. Ani v těchto případech však nevytváří dojem krásna.

Úvodní scéna se odehrává v Josefově pokoji, tedy v místě povahy nanejvýš intimní. Povšimněme si dvou prvků hrajících důležitou roli v tomto osobním prostoru – postele a okna. Když onoho rána přichází dva mužové, aby Josefa zpravili o zatčení, překvapují ho právě v posteli, tam, kde je člověk bezbranný, v nedůstojném úboru, bez možnosti pevně stát nohama na zemi, lidé na něj shlížejí, po probuzení se nenachází ve stavu zcela bdělém. Postel tak snadno podněcuje kompromitující situaci. Josef také na

⁵ Viz doslov: KAFKA, Franz. *Proces* [e-kniha]. 1. vyd. Frankfurt n. M.: S. Fischer, 1953, s. 103 [cit. 3.5.2015]. Dostupné z: <http://uloz.to/xN9rcv9/ebook-kafka-proces-pdf>

⁶ Tamtéž, s. 106

nečekanou návštěvu reaguje tím, že si spěšně obléká kalhoty. Když K. o několik momentů později překračuje prostor pokoje, je napomenut „Měl jste zůstat ve svém pokoji!“.⁷ Josef se takto mohl náhodně s někým střetnout, a jeho sebevědomí by tak bylo posíleno přítomností jiných lidí (služebná, bytná paní Grubachová); to zřízení nemohou potřebovat. Soukromí pokoje je narušeno prostřednictvím okna. To umožňuje pohledům zvenčí sledovat choulostivou událost jako divadelní představení. Zpočátku jednočlenné publikum ženy trpící patrně stařeckou zvědavostí se postupně rozrůstá a umocňuje psychické napětí, tím spíše, že těmto nezvaným pozorovatelům nelze nikterak vysvětlit omyl, za nějž Josef celý bizarní incident považuje. Scéna se o několik okamžiků později přesunuje do pokoje jisté slečny Bürstnerové. Nepříjemnost, kterou představuje vpád do osobního prostoru, nyní graduje narušením soukromí osoby nezúčastněné, navíc ženy.

Povšimněme si momentu, kdy Josef zjišťuje, že mu hlídači snědli snídani. Nejen, že se skrze zatčení očividně děje bezpráví, ale dokonce nevíтанá návštěva pokoření zatčeného ještě prohlubuje pochybnými způsoby prezentovanými s až neslýchanou samozřejmostí. Představa snídaně zakoupené v protější kavárně jako projev milosti hlídačů je pro Josefa nemyslitelná, štítí se špíny. Jídlo v Kafkově pojetí je vůbec prvkem poněkud netradičním. Jak si všímá František Kautman,⁸ pasáže o stolování či pokrmech v díle takřka nenalezneme. Pokud se vyskytne zmínka o jídle, pak patrně nikoli za běžných okolností, nýbrž ve své nevábnosti jako průvodní jev nepatřičné situace. Jídlo vzbuzuje negativní představy.

Silně expresivní charakter má v románu rovněž prvek smíchu. Ať už smích neznámé osoby v den Josefova zatčení, smích zaznívající ze soudní místnosti při prvním vyšetřování či smích úředníka, který nereaguje na Josefovu poznámku o nevolnosti, u hlavního protagonisty může navozovat pocit nepatřičnosti. Se smíchem se ovšem setkáváme i jako se symbolem žoviálnosti či koketerie. Úsměv je v určitých pasážích rovněž užit jako prostředek tísnivého ladění. Chronický úsměv kolegy Kaminera shledává K. nesnesitelným, ač si je vědom toho, že se jedná o defekt, a dokonce se domnívá, že neustále, byť křečovitě se usmívající Kaminer není paradoxně úsměvu ani schopen. A potměšilý úsměv malíře Titorelliho nabývá v jistém bodě povahy až nestoudné. Úsměv v ostatních situacích doprovází kupříkladu údiv, účast, dojem

⁷ KAFKA, Franz. *Proces*. 3. vyd., v nakl. Argo 1. vyd. Polička: Argo, 1992, s 8.

⁸ KAUTMAN, František. *Svět Franze Kafky*. 1. vyd. Praha: Torst, 1990, s 66.

absurdna, rozpaky, tedy stavy nijak neobvyklé, našemu světu známé. Pozoruhodnější jsou pak momenty, kdy je výslovně uvedeno, že se jistá osoba nezasmála. Čtenář je nucen klást si otázku proč. Kafka tento postup uplatnil ve scéně, kdy se K. střetává s mladičkou dívkou v domě malíře Titorelliho. Skupina děvčat se smíchem pospíchá k Titorelliho podkrovnímu bytu, K. jednu z nich zastaví. Ještě před chvílí se smála s ostatními, avšak nyní „...ani se neusmála, jen se na K. dívala vážným, pronikavým, vyzývavým pohledem.“⁹ a strčí do něj loktem. To stačí k tomu, aby ji K. nepokrytě označil za nadobro zkaženou. Dívčina reakce nesvědčí o vítaném přijetí, všechny pak neodbytně žadoní u Titorelliho dveří během Josefovy návštěvy, nepokrytě dávající najevo Josefovu nadbytečnost. Je nasnadě, že dívky představují podpůrný článek soudu.

Zmínili jsme okamžik, kdy mladé děvče zavadí o Josefa loktem. Zkusme nyní obrátit pozornost právě k fyzickému kontaktu. Ve výše popsané situaci nepříjemný dotek uvozuje domněnku K., že dívka je nadobro zkažená. Rovněž v úvodní části příběhu jeden z hlídačů do Josefa strká břichem. Dočítáme se, že dokonce přátelsky. Bezprostřednost hlídače však sotva v Josefovi může evokovat dojem přátelského prostředí. Jsme dále svědky scény, kdy K. vehementně líbá slečnu Bürstnerovou poté, co se jí omlouvá za zneužití jejího pokoje u příležitosti zatčení. Nelze tvrdit, že slečna není touto skutečností rozčarována, čehož si je K. patrně vědom, a volí tedy intimnější způsob jednání, snad z pocitu provinění, chce si tím vydobýt odpuštění. Když se pak K. pokouší opustit bizarní prostředí síně prvního výslechu, popadne ho čísi ruka za límec. V tento moment má K. pocit, že je skutečně zatčen, omezení svobody vnímá náhle fyzicky.

Dalším prvkem, kterého si lze povšimnout, je políbení ruky. Samotný K. se jej dopouští po rozhovoru se slečnou Montagovou. Je nám řečeno, že jeho pohyby jsou velmi obratné. Slečnu by tento projev uctivosti patrně mohl přimět k tomu, aby ho představila setníku Lanzovi, nájemníkovi, kterého K. ještě nikdy neviděl, ovšem K. nakonec zapochybuje o nezištnosti slečny Montagové a podléhá myšlence, že polibkem si jen přihoršil, neboť by tak nyní mohl stanout proti skupině, která zpochybní jeho pozici vůči slečně Bürstnerové.

Projevu uctivosti, kterého polibek ruky představuje, jsme svědky také za poněkud zvláštních okolností v bytě advokáta Hulda. Tentokrát je to obchodník Block, kdo

⁹ Kafka, cit. 5, s.123

kajícně líbá Huldovu ruku, usiluje tak o zachování přízně a dává najevo svou závislost na advokátově osobě. Submisivita je dále akcentována groteskním aktem, kdy se Block poniženě plazí před Huldem po kolenou. Neméně zajímavý je i rozhovor K. s advokátovou služebnou Lenkou. K. decentně políbí její ruku poznamenanou vrozenou vadou, jíž je patrně zaujat, ne-li snad fascinován. Lenčina reakce je poněkud exaltovaná, využívá situace; podobně jako Block padá na kolena, překotně se vrhá na K. a zahrnuje ho zuřivými polibky. V tomto momentu Kafka kupí různé prostředky gest a fyzického kontaktu. Výsledkem je vysoce dynamická scéna, která jako by již svou přepjatostí předznamenávala negativní vývoj situace hlavního protagonisty.

Kafka staví svého hrdinu před soud. Jaký je to ovšem soud? Soud zde zcela očividně nepředstavuje právní instituci v jejím tradičním pojetí. Soud zde figuruje jako zcela zvláštní svět plný paradoxů a snad i tím se vymyká lidskému chápání. Protichůdným prvkem je například to, že soudní kanceláře se nachází na všemožných, často naprosto neočekávaných místech, nicméně hlavního soudce K. nikdy nespapal a k vysokému soudu se nikdy nedostal. Připomeňme si třeba také slova vězeňského kaplana, dle kterých soud nic nepožaduje, pouze přijme, když Josef přijde, a propustí jej, když se rozhodne odejít. Jak si ovšem potom vysvětlit fakt, že pozdní příchod Josefa k soudnímu přelíčení je provázen výtkami? Soud tedy očividně od Josefa přeci jen něco vyžaduje.

Soud se jeví jako obludný kolos, nedotknutelná autorita a uzurpující, orwellovské totalitě podobný moloch. Už jen líčení soudních kanceláří působí silně tísnivým dojmem. Labyrint spletitých chodeb bez oken a čerstvého vzduchu s nespočtem dveří, před nimiž se K. střetává se zoufalými tvářemi a zhroucenými postavami obžalovaných. Podobně tíživá je i atmosféra soudní místnosti, kam se K. dostaví k výslechu. Vybavme si černě oděné osoby hrbící se dokonce až u stropu. Anebo hlídače tísnící se v temné komoře s mrskačem.

Tma je jedním z dalších atributů prolínajících se celým románem. Byt advokáta Hulda je temný, chrám, do něhož Josef přichází, je rovněž pohroužen do tmy, řada situací, zejména těch zásadních, se odehrává v noci. Ze stinných koutů se dále vynořují postavy a mnoho mužů, K. nevyjímaje, je oděno do černých šatů.

V nevábných místech se Josefovi udělá nejednou nevolno. V prostoru soudních kanceláří se však z vikýře sypou saze, a záhy je tedy třeba okno zase zavřít. Stejně tak

v ateliéru malíře Titorelliho sice jakési okno je, avšak k Josefovu rozčarování jde o pouhou vsazenou okenní tabulku bez možnosti ji otevřít.

2 Hlavní postava

V obou románech je klíčovou postavou muž v nesnázích. V následující kapitole budeme skrze chování hlavních protagonistů pozorovat jejich charakterové kvality, zvláštnosti a význačné rysy, jakož i jejich duševní vývoj v průběhu celého příběhu.

2.1 Hlavní postava románu *Písečná žena*

Osud hlavního hrdiny románu *Písečná žena* je čtenáři odhalen již v první kapitole. Tato kapitola také podává první informace o charakteru nezvěstného muže. Okolnosti jeho zmizení jsou značně nejasné, záliba v entomologii však vzbuzuje pochybnosti, napovídá o možné deviaci, a proto snad mužovo náhlé zmizení není pro nikoho tolik překvapující. Muž tak zůstává ze strany svého okolí nepochopen. Lze však obecný předpoklad, že sběratelé hmyzu trpí majetnickým pudem, jsou samotáři, případně kleptomani a homosexuálové, pozorovat i u hlavního hrdiny? Muž je bezesporu světem hmyzu fascinován. Neméně tak pískem. Objekty svého zájmu popisuje přímo vědeckým stylem. Jistou vlastnost hmyzu dokonce pozoruje u své hostitelky. Představa, že objeví nový druh, mu přináší nevídanou rozkoš. Jeho zanícení však spíše než o zvláštnosti vypovídá o neobyčejné všímavosti. Muž je rovněž velmi přemýšlivý. Řadu svých myšlenek a úvah odvozuje právě z pozorování písku či hmyzu. Uvědomuje si, jak nevhodné místo pro život písek představuje, lpění na usedlosti ho však nutí se zamyslet nad změnou úhlu pohledu. Ve schopnosti podlehnout písečnému plynutí vidí cestu, jak uniknout ze svazujícího stereotypu. Písek ho zprvu přitahuje, obdivuje ho, inspiruje ho. Tento postoj se však změní, jakmile písek začne mít nad mužem skutečně převahu. Obdivovat se lze pouze z povzdálí. Když vzdálenost mezi obdivovatelem a obdivovaným zaniká, jejich vztah nabírá na složitosti, vyhrocuje se a lehce přechází do extrému. V případě muže přichází deziluze po sblížení doslova fyzickém. Všudypřítomnost písku je více než nepříjemná. Muž však jako by splácel daň za svou touhu po objevu nového druhu, která ho zahání hlouběji do útrob písečných dun.

První obyvatel vesnice v písečné krajině, s nímž se entomolog setká, je starší muž, který se ho vyptává, zda nepřichází z prefektury, o čemž se dokonce několikrát ujišťuje. Podezřívavý přístup a všetečné otázky však v badateli nebudí pocit pochybnosti. Spíše tomu nevěnuje přílišnou pozornost a ne právě laskavým způsobem dává najevo, že ho dotazy poněkud obtěžují. Nevidí důvod, proč by měl dbát o přízeň místních, navzdory tomu, že poskytnutí noclehu považuje za samozřejmost. Entomologova identita však

způsobí obrat ve starcově chování. To je rázem přívětivější. Bez zvláštního podezření se muž nechává vést do vesnice.

Neodbytný písek se sice sype ze všech stran, mužova vytrvalost je však zatím živena zvědavostí, vzrušením z podivuhodného prostředí a také překvapivě vlídným přijetím. Obtíže se však stupňují a návštěvníkova shovívavost pramení pouze z vidiny brzkého návratu. Hostitelka mu odhaluje řadu překvapivých skutečností, které přináší život v písečné duně. Muž však tato fakta přijímá se značnou nedůvěrou a s úsměškem popírá vše, co se vymyká jeho vlastní silně zakořeněné představě o podmanivém a magickém písku. Zachovává si vědecký odstup a důvěřuje své erudici. Nicméně moc písku si uvědomuje, zejména když mu žena líčí smrt manžela a dítěte, zaviněnou právě onou nebezpečnou horninou.

Muž je přesvědčen, že se nezdrží déle než jednu noc. Náznaky, jimiž žena žádá o mužovu účast při odklizení písku, na něj tedy působí naprosto nepochopitelným dojmem. Nyní začíná z ženiny strany pociťovat poněkud cynické způsoby, jimiž jsou pozitivní dojmy hlouběji narušeny. Mužova ochota pomoci při odklizení písku, puzena spíše zdvořilostí než upřímnou laskavostí, však postupně slábne, mění se ve váhavost. Nevzpírá se však, snaží se nalézt pochopení, přijímá podmínky a pouští se do práce. Všimá si, že žena ráda mluví o svém životě. Uvědomuje si, čím by si ji tak mohl získat, rozhodně však prozatím takovou potřebu nepociťuje. Představa života každodenní námahy a těžké práce je pro něho nepochopitelná, ba přímo jej dráždí. Není to ovšem důsledek lítosti, nepochopitelná s ubohým údělem ženy a těch, kdo musí vynakládat vytrvalé úsilí, aby nezpůsobili neštěstí ostatních, zároveň však nejde tak docela ani o pouhý odpor k marnému otročení a vztek vůči neschopnosti se vzepřít. Sám sobě pak přiznává, že ho provokuje princip povinnosti. Neboť fakt, že se ocitl v písečné krajině, je vlastně jen jistý způsob, jak uniknout od povinností. A možná je tak drážděn vlastním alibismem. Ať už pak cítí vůči obyvatelům dun cokoli, přemítá o možném způsobu zdokonalení života v písečné vesnici.

V momentě, kdy muž zjistí, že žebřík zmizel, tedy že jediný způsob, jak se dostat ven, je znemožněn, zmocní se jej nejen neklid, ale přímo panika. V návalu zděšení se snaží zlézt svah, ale marně. Jeho následné jednání už pozbývá jakékoli obligátní zdvořilosti, ačkoli nelze tvrdit, že by jí kdy dříve zvláště oplýval. Náhle vidí ve

vesničanech nepřítele a v ženě jejich spiklence. Nalákali ho do pasti. Jeho reakce je velmi impulsivní, nekontrolovatelně se z jeho úst dere zoufalý křik.

„Cožpak je možno připustit, že by dospělý člověk, který má stálé bydliště, chodí do zaměstnání, platí daně a nemocenské pojištění, mohl být chycen do pasti jako nějaká myš nebo hmyz?“¹⁰

Neobhajuje se však muž právě tím, před čím se snažil utéct? Není blízek tomu, aby to, co odmítal a co ho nudilo, náhle toužil využít a získat zpět? A mluví vůbec uvedené skutečnosti v jeho prospěch? Patrně vůbec ne. Tedy alespoň ne tam, kde neplatí zákony tradiční společnosti. Zdravý silný muž je tím, co vesnice potřebuje. A vesničané jsou v tomto ohledu nekompromisní. Zřetel nesmí být brán na nic, co nesouvisí s blahobytem vesnice. Vesničané muže potřebují, zároveň mu však dávají najevo svou převahu. Muž tak zpětně nalézá vysvětlení v dřívějším ženině chování a získává další souvislosti. Prozatím si však nepřipouští, že by nebylo možno nalézt východisko. Pro řadu situací hrdina nalézá až nesmyslná vysvětlení, sám si je přehnanosti vědom a přiznává, že je paranoidní. Snaží se tak ženě a vesničanům nekřivdit a svou tendenci odůvodňuje nevšedními okolnostmi. Následně se opět uchyluje k o něco zdvořilejšímu tónu. Věří, že se tak dozví více o situaci a možných způsobech, jak písečnou vesnici opustit. Když se nedočká kýžené odezvy, musí přemáhat svou touhu vzkypět. Nevolí žádnou důmyslnou taktiku, se svou hostitelkou hovoří spíše na rovinu. Je zřejmé, že žena očekává od návštěvníka více důvtipu a pochopení byť vágní situace. Muž je již popuzen natolik, že svou zuřivost ovládá jen stěží. Nicméně, je přemožen hladem; krotí svůj vzdor pod zdánlivou záminkou neztratit rozhodnost a sílu vůle, ve skutečnosti však spíše právě kvůli tomu, aby ospravedlnil přijetí jídla.

Od doby, kdy hrdina zjistí, že se ocitl v pasti, je pevně odhodlán se za každou cenu dostat zpět. Nemá detailně propracovaný plán úniku, ale nepochybuje, že jistě nějaký způsob najde. Když se setká s odporem, podléhá náhlým popudům, nebojí se být vůči ženě vznětlivý, zuřivý. Zmítá se jako kořist lapená v pavučině; čím více se vzpouzí, tím více se do pasti zamotává. V zoufalém vzteku se pokouší i o sebejednodušší možnost, jak se dostat ven, nával afektu je však záhy otupen nulovým výsledkem

¹⁰ Abe, s. 41

usilovného snažení. Okamžiky sebevědomí a odvahy jsou tak rázem střídány frustrujícími pocity hluboké beznaděje a trpké marnosti.

V prvních dnech pobytu v jámě muž zápasí s chorobou, která jej zmožila patrně v důsledku nelehkých podmínek a vyčerpávající práce. Nejedná se o nic vážného, tělo nejdříve zachvátí horečky, zvracení a bolesti končetin, brzy se ale zotavuje. Nenalezli bychom v souvislosti s nemocí jisté podobnosti se situací, do níž se hrdina dostal? Tak jako narušením rovnováhy imunitního systému v těle propuká nemoc, strastiplné okolnosti a nepříznivé podmínky vyvolávají vzdor, nesouhlas. Slabé tělo strádá obdobně jako vůle, jejíž záměr nelze prosadit.

Jak vlastně muž vnímá svou hostitelku? Od momentu, kdy se ocitne v písečné jámě, necítí zvláštní potřebu se ženě zalíbit. Nevnímá ji jinak, než jako prostou vesničanku. Ženu poznáváme nikoli z mužových hlubších úvah, nýbrž spíše z jeho postřehů. Nehodnotí její půvaby, nelichotí jí, nelituje ji, a tedy v něm nevzbuzuje touhu jí pomoci. Nedočítáme se mnoho ani o její laskavosti nebo pracovitosti. Převažují poznámky o jejích zvláštlostech a ubohosti. Někdy se mu jeví necudně nebo nepřirozeně, jindy nerozumí jejím reakcím nebo zpochybňuje její tvrzení. Muž jí de facto opovrhne. Nesouhlasí s tím, že nesmyslně otročí vesnici, protiví se mu její projevy, často na ni má vztek, protože její výpověď není zcela jednoznačná, nezřídka ji připodobňuje k hmyzu a jiným tvorům. Není k ní nijak zvlášť fyzicky přitahován, zčásti je tomu na vině snad i písek neustále pokrývající povrch těla. Později si uvědomuje, že se od ženy pomoci nedočká. Nezbyvá mnoho, aby na ženě uplatnil násilí, ne zřídka také pociťuje vztek, že si musí od ženy vyžádat svolení, neboť jisté skutečnosti považuje za samozřejmé, svou zuřivost však dokáže usměrnit. Někdy ovšem podléhá zjitřeným emocím a dává najevo zásadní nesouhlas se zvyky, které jsou ve vesnici udržovány. Nechápe onu jinakost, ani se jí nesnaží pochopit, přičí se mu, nehodlá ji respektovat či se jí jakkoli přizpůsobovat. Nakolik jsou ovšem jeho přesvědčení a skutečné chování v souladu? A kdo má faktickou převahu?

Muž se snaží být velice obezřetný. Jednak vůči tomu, co sám řekne či udělá, a jednak také vůči chování ženy. Nedůvěřuje jí ani nikomu jinému, ve slovech a jednání hledá skryté významy, je nanejvýš podezřívavý. Často jsme svědky jeho myšlenkových pochodů, kdy dospěje k jistému závěru, aby jej vzápětí vyvrátil, zdůvodnil, proč se mýlil, a našel optimální řešení.

Sotva se muž zotaví po počátečních zdravotních obtížích, opět dychtivě přemítá o útěku. Dosavadní marné pokusy si všemožně zdůvodňuje a ospravedlňuje se tak, aby nebylo možno nabýt zdání, že něco zanedbal. Vesničany nepovažuje za sobě rovné. Cítí se vůči nim intelektuálně i morálně na výši, je si tedy téměř jist, že se mu podaří je přelstít. Způsob, jak by toho bylo možno docílit, je předstíraná nemoc, k níž se muž rozhodne uchýlit. Ohled nehodlá brát na nikoho a na nic. Má totiž v úmyslu ženu vyčerpat, ba přímo uštvat, neboť bude vyžadovat její pozornost a péči právě v době, která je obvykle vyhrazena pro nutný odpočinek po krajním fyzickém vypětí. Pakliže se mu podaří vzbudit přesvědčení, že je vesnici na obtíž, šanci dostat se ven by již nemělo nic bránit. Plán ovšem nepokračuje tak, jak by bylo záhodno. Podstatnou překážkou je mu vlastní potřeba spánku. Nezbyvá než doufat, že ho někdo z okruhu známých začne pohřešovat. Ostatně o jejich zvědavosti nepochybuje, stejně jako o nelibosti, kterou musela, snad také alespoň zčásti v důsledku závidění, jeho nepřítomnost vyvolat. Je si vědom toho, že případům pohřešovaných není věnována přílišná pozornost, zároveň však pevně věří, že okolnosti jeho zmizení jsou nanejvýš podivuhodné a nesmyslnost touhy odejít zcela očividná. Zanechal ovšem dopis své družce. Tím, že se přiznal k odchodu, aniž by uvedl jméno destinace, snížil pravděpodobnost, že se o jeho zmizení bude uvažovat jako o nezamýšleném.

Muž dostává na vyžádání noviny. Neočekává, že by se dočetl o svém zmizení. Titulky zpráv tragických událostí jej nijak zvlášť neupoutají. Jeho pozornost je upřena až k článku o muži, jehož smrt měl na svědomí písek. Muž tak zbystří a podezírá vesničany, že mu noviny podstrčili schválně právě kvůli této informaci. Začíná tušit, že vývoj situace nebude za každou cenu příznivý.

Když se nedostavují očekávané výsledky, muž se rozhodne k radikálnějšímu jednání. Ženu spoutá a rozhodne se plně převzít iniciativu. Žena se svým submisivním přístupem nijak nevzpouzí a muži v ničem neodporuje. Žena je tak rukojmí, muž vyhrožuje tím, že jí ublíží, pokud ho vesničané odmítnou vytáhnout. Dovolává se spravedlnosti a zákonů, ty jsou mu ovšem v písečné jámě málo platné.

Zatímco je žena držena jako rukojmí, do jámy je dopraven balíček alkoholu a cigaret. Muž si situaci vysvětluje tak, že vesnice si ho chce tímto způsobem naklonit, ba snad i projevit přátelství. Žena jej vyvádí z omylu, jde o pravidelný příděl všem domácnostem, kde přebývá nějaký muž. Muž neskrývá své zděšení, v pocitu

rozčarování je opět vzpomenut hmyz – trpký okamžik procitnutí z iluze je přirovnán k situaci, kdy kvůli chabému zraku jistý druh hmyzu narazí do skla v dojmu, že v cestě žádná překážka nestojí. Když následně hrdina vyzvídá, zda již někdo předtím padl za podobných okolností do spárů vesničanů, dočítáme se, že „...*I jeho hlas na sebe vzal ochranné zbarvení a nabyl barvy písku.*“¹¹ Toto neobvyklé zachycení povahy hlasu si lze vyložit kupříkladu tak, že muž již tuší, že vesničané se jeho vůli jen stěží podrobí, snad i očekávají jeho bezvýhradnou poslušnost, stále je tu ovšem naděje, že není jediným, koho potkal podobný osud, a pakliže se někomu před ním již podařilo utéct, získal by důkaz, že únik je možný, a jeho motivace by tak byla značně posílena. Vědomí, že není sám, kdo nese krutý úděl, a že jsou zde stále vyhlídky na dobrý konec budiž muži útěchou a tím, co dodává hlasu ono „ochranné zbarvení“. A přestože žena bez zvláštních emocí jmenuje případy, kdy byl návštěvník lapen a nepodařilo se mu utéct, muž se nenechává vyvést z míry, neztrácí sebedůvěru a věří ve svůj zdárný únik.

Netrvá to však dlouho a naděje začíná pozvolna vyprchávat. Hrdina si připouští, v jak svízelné situaci se ocitá. Nerad uvažuje o porážce, neboť věří, že boj je prohraný už tehdy, kdy podlehne dojmu, že prohrál. Je již nabíledni, že vesničané mají muže v hrsti. Muž tedy osvobozuje ženu, která byla tím jediným, nad čím mohl mít moc, nebo alespoň prostředkem, jak sám sobě moc dokázat. Cítí marnost.

Muž v touze dát najevo vzdor odmítá hrabat písek a zakazuje to i své hostitelce. V zoufalém boji o lopatu se však v muži probudí pohlavní touha a žena se v tomto ohledu nijak nevzpouzí. V úvaze o fyzické lásce nenacházíme nic, co by svědčilo o mužově kladném vztahu k pohlavnímu životu, muž se nikterak nerozštěňuje, nepěje chválu na dokonalost ženského těla,... Naopak, dočítáme se o jeho venerické chorobě, kterou vnímá jako něco, co znemožňuje melodramatický či romantický ráz pohlavního života. Ten se mu jeví jako živočišný, chladný, divoký. Pud by rád oddělil od citu. A ženy svou schopností znevažovat fyzickou a psychickou újmu vnímá jako nepřátele. Muž však patrně není schopen znásilnění, v tomto ohledu cítí morální zábrany.

Mimořádné zoufalství muž zakouší v situaci, kdy trpí akutním nedostatkem vody a je blízek tělesnému i duševnímu selhání. Pod tlakem těchto okolností je ochoten se podříditi vesničanům v čemkoli. Když je konečně do jámy dopraveno vědro vody, muž se na něj zuřivě vrhá. Když ukojí svou žízeň, bez jakékoli strategie se snaží

¹¹ Abe, s. 87

s vesničanem, který vodu dopravil, vyjednávat. Nabízí pomoc v zušlechtění, pěstování plodin, turismu, odvolává se na dobré kontakty. Avšak vesničan, který jako by už tím, že na muže shlíží z okraje jámy, dává najevo nezájem a všem mužovým argumentům trpělivě oponuje.

Chování hlavního hrdiny je proměnlivé v závislosti na míře uspokojení jeho potřeb. Kupříkladu v momentu, kdy dostává dostatečné množství tekutin a stravy, případně pokud svému tělu dopřeje dlouhý a hluboký spánek, nemění se pouze jeho způsob uvažování o budoucím vývoji situace, nýbrž také jeho přístup k hostitelce, které ochotně nabízí svou pomoc při práci.

„Když se dal do práce, z nějakého důvodu nepocítil takový odpor, jaký očekával. Čím to asi je? Má snad strach, že by zase přerušili dodávku vody, nebo se cítí ženě zavázán, nebo to snad pochází ze samé povahy práce? Patrně v práci člověk nachází jakési útočiště, které mu přece jen pomáhá snášet úprk času, dokonce i tehdy, když nevidí před sebou žádný cíl.“¹²

Žena se mu rázem nejen neprotiví, naopak dokonce přistupuje na její laškování. Nicméně přesto si zachovává obezřetnost. Začne si vyrábět lano.¹³ Nemá žádný detailně promyšlený plán; dospěl do situace, kdy nevěří, že by to byla efektivnější cesta úniku. Spoléhá se na intuitivní rozhodnutí a spontánní akci. Na základě čtených rozhovorů s hostitelkou si již v hlavě sestavil přibližnou mapu okolí. Netřeba zmiňovat, že cesta ven je poseta nástrahami, hlídačem z požární věže počínaje a nevyzpytatelnou reakcí ženy konče.

Po prvních neúspěšných pokusech si uvědomuje, že si útěk představoval až příliš jednoduše. Tentokrát se ovšem nejedná o přímou konfrontaci s nepřítelem – hněv může dávat za vinu jediné své únavě a netrpělivosti. Když se dostaví první plody doposud marného úsilí, mužovo sebevědomí je opět posíleno. Ve světlém momentu věnuje i napůl soucitnou myšlenku ženě, již uvěznila její neschopnost. Na cestě ven míjí muž obydlené duny. A sám přiznává, že takový způsob života je možný. Nejsou však tato slova spíše jen důsledkem mužovy vidiny lepšího života za hranicemi písečné krajiny, přičemž kdyby této vidiny nebylo a sám by byl nucen v podobných podmínkách setrvávat, vůbec bychom se slov pochopení nedočkali?

¹² Tamtéž, s. 117

¹³ Není bez zajímavosti, že jedním článkem provazu je i bederní pás ženina zemřelého manžela. Tedy majetek toho, kdo padl za oběť písku, má dopomoci tomu, kdo písku uniká.

Zajímavý je okamžik, kdy si během cesty povšimne v písku jistého druhu hmyzu. Ještě před docela nedávnou dobou by byl jistě vzrušen představou objevu nového druhu a nadšeně by se po živočichovi vrhal. Pár dnů však pohnulo jeho životem natolik, že nyní jen tvora apaticky míjí beze známek dřívějšího zaujetí.

V myšlenkách se opět vrací k ženě, již před svým útekem uspal. Představuj si její reakci a pravděpodobné pocity. Nelze se ubránit dojmu, že muž k ženě podvědomě jisté pouto, třebaže chabé, chová, ačkoli by to stěží kdy přiznal. Dle jeho slov... „*Když přijde na to, co žena ztrácí mým útekem, je to jenom maličký střípek života, který se dá docela dobře nahradit rádiem nebo zrcadlem.*“¹⁴ A vskutku plánuje, že ženě zašle kvalitní rádio hned, jak se vrátí do „svého světa“. Vůči ženě pak zřetelně nevykazuje zdaleka takové antipatie jako vůči vesničanům. Těm se upřímně touží pomstít. Nikoli krutým činem, jak původně pod vlivem silného hněvu zamýšlel, ale spíše stížností příslušnému orgánu. Jeho úvahy zastaví až nepřátelské štěkání psa, které určí následovný způsob úniku, a sice kvapný běh co nejkratší cestou ven. Nerozmýšlí se, sám sebe zdržuje od úvah, které by mohly způsobit zaváhání. Je pronásledován, ale zatím nechce propadat beznaději, je hrdý na svůj dosavadní úspěch. Brzy si však uvědomuje, že se vesničany nechal zahnat do léčky. Propadá se do písku. Ve vteřině jsou všechny jeho naděje zmařeny a jeho sebevědomí se hroutí. Snaží se zapojit analytické myšlení, situaci rozumně vyhodnotit a nalézt způsob, jak se zachránit. Hrdinu ovšem přemáhá strach a pod vlivem pudu sebezáchovy se z jeho útrov dere zoufalé volání o pomoc. Muž dobře ví, že tak právě dopustil své ponížení. A nepřítel, vůči němuž cítí krajní nevraživost a prchá před ním, je náhle jediným, kdo jej může zachránit a na jehož milosti je tím pádem závislý. Muž, vyčerpaný a uvězněný v tekoucím písku, a nad ním se sklánějící jeho nepřítel a zachránce, smějící se lapenému. Muži nezbyvá než přiznat svou porážku. Zcela rezignovaně se vesničanům vydává na milost a nemilost. V dojmu, že hlouběji už klesnout nemůže, je ochoten se podřídit sebehoršímu ponížení. I v tomto okamžiku si představuje, jak asi jeho návrat přijme žena. Nyní už snad není ničeho, co by dokázalo prohloubit jeho stud.

Poté, co je vesničany opět spuštěn do písečné jámy, setkává se se ženou. Přiznává svou porážku, žena reaguje povzbudivě. Hrdina se ještě na okamžik poddává představě dřívějšího života, ale již není puzen žádnou touhou jej vydobýt zpět, alespoň prozatím

¹⁴ Abe, s. 138

ne. Nyní je nejdůležitější otupit obezřetnost vesničanů. Teprve poté snad bude možno uvažovat o další příležitosti k úniku.

Snad i tím, že v mysli stále nepřemílá myšlenku úniku, si muž zvyká na nové podmínky. Různými malými objevy a vynálezy se pokouší zvýšit kvalitu života v duně. Práce mu přináší uspokojení. A tak zimní spánek, k němuž pobyt v jámě přirovnával, se postupem času mění na běžný život. A nelze tvrdit, že by si tento fakt hrdina neuvědomoval. Domnívá se, že ostatní vesničané jistě osadu opustí, aniž by ženě a muži dali cokoli najevo. Žena tuto domněnku odmítá. Věří v loajalitu ostatních obyvatel a jako argument uvádí obchod s pískem, který vesničané provozují.

Muž vyslovuje svou silnou touhu dostat se na chvíli za hranice jámy. Vesničané jsou na to ochotni přistoupit za jisté podmínky. Ale protože by to znamenalo zainteresovat i ženu, muž naráží na překážku. Žena odmítne spolupracovat. A tak selhává další z mužových nadějí. Nezbyvá než se smířit.

Převratným okamžikem mužova pobytu v duně se stane objevení způsobu zachycování vody z hlubin písku. Je to zdroj mužovy pýchy a upřímné radosti. Brzy nato žena otěhotní. Kvůli zdravotním komplikacím je ovšem převezena do nemocnice – v jámě se opět objeví tak dlouho očekávaný provazový žebřík. Muž se jej dotkne, dokonce překoná několik příček, pak se však vrací ke svému vynálezu. Smysl života již není nikde jinde, nýbrž právě v jámě.

2.2 Hlavní postava románu Proces

S Josefem K. se poprvé setkáváme v samotném úvodu románu, a sice ve chvíli, kdy se dovídá o svém zatčení. Hrdina je v díle nazýván Josef, Josef K. nebo pouze K.; příjmení zůstává nespecifikováno, jeho znění je v celém příběhu omezeno na počáteční iniciálu. Román začíná v den Josefových třicátých narozenin, končí pak v předvečer jeho jednatřicátých narozenin.¹⁵

O Josefově rodině nalézáme zmínky jen velmi zřídka. Rodina, která by za běžných okolností mohla představovat pomoc, útočiště a oporu hrdiny v nesnázích, v příběhu nevystupuje. Výjimkou je postava strýčka, který za Josefem přijíždí, aby zaujal v Josefově záležitosti velmi iniciativní přístup, a udal tak směr, jímž by se měl Josefův doposud zcela laxní přístup ubírat. Bodrého strýčka nebere K. příliš vážně, dokonce jej nazývá „strašidlo z venkova“. K. si zjevně neuvědomuje důležitou roli, kterou strýček v jeho procesu představuje. Strýček se o procesu dovídá od své dcery, Josefovy sestřenice Erny. Strýček se Josefa pokouší vyburcovat, aby měl na paměti, jak negativně se proces podepisuje na jméno rodiny a příbuzných. Přestože jej kárá (možná snad právě tím), je Josefovi skutečně nápomocen.

Vraťme se na počátek vyprávění. Josef se ve svém pokoji setkává se zcela cizí osobou. Na přítomnost neznámého reaguje obligátním „Kdo jste?“ Sice se nedovídá nic o identitě muže v pokoji ani jeho společníka, nemýlí se však ve svém domnění, že jej přišli zatknout. Neboť byl K. zastižen v intimním momentu – ráno po probuzení, ještě v posteli – spěšně se snaží působit důstojným dojmem. A jako by chtěl posílit své postavení, odvolává se na bytnou, paní Grubachovou. Ta má však již pokyny od oněch mužů, hlídačů, a nesmí do rozhovoru zasahovat. Každá Josefova otázka či projev zmatenosti, nepochopení a nesouhlasu však zůstávají bez odezvy a K. se dočká pouze přezíravých vyhýbavých poznámek a pobídky, aby se snažil si hlídače naklonit. Josef vnímá situaci jako natolik absurdní, že dokonce připouští možnost, že by se mohlo jednat o žert, ačkoli sám tomu podvědomě velkou pravděpodobnost nepřikládá. A právě tak jako hlídači považují Josefa za neobratného a nevědomého, i Josef pochybuje o serióznosti hlídačů. Věří, že se záležitost vyjasní po rozhovoru s osobou jemu rovnou.

Josef je mladý a úspěšný muž. V nezvykle raném věku třiceti let již dosáhl na významnou funkci prokuristy banky. Je bezesporu velmi schopný a svou profesi zastává

¹⁵ V témže věku Franz Kafka svůj román dokončil

svědomitě. Jeho nadřazení si váží jeho spolehlivosti, jeho bytná jej považuje za nejlepšího nájemníka. Kromě toho vede spořádaný život bez jakýchkoli excesů. K. si je svých kvalit bezesporu dobře vědom. A to je snad také důvodem, proč si nepřipouští, že by svůj proces mohl prohrát. Věří, že důkaz o jeho bezúhonnosti jediný stačí k tomu, aby byla jeho nevina před zákonem nezpochybnitelná. Tudíž se nenechává osočením příliš znepokojit a nenalézá důvod, proč by měl vyvíjet snahu a hledat prostředky, jak svou situaci zlepšit. K. netuší, že právě tato lhostejnost je mu osudnou. O možnosti sprovodit se ze světa uvažuje jen jako o hypotetickém řešení svízelné situace, nikoli však jako o něčem, co by sám zamýšlel. Rozhodne se netropit přílišný povyk kolem celé záležitosti a jednat pokud možno nenápadně, aby svou osobu nevystavil pochybám z vnějšku. Před soudem však už tolik opatrný není, čím více řekne na svou obhajobu, tím hlouběji zabředává do nepřijemností a posiluje oponentovy antipatie. Je vpravdě důsledný; pakliže je zatčen, očekává, že bude odveden a v tomto ohledu odpor neklade. S překvapením však zjišťuje, že svou práci může nadále bez omezení vykonávat.

Pracoviště představuje pro K. útočiště. V zaměstnání se těší úctě i uznání. Je obklopen kolegy, sluhou – K. je přesvědčen, že v bance by k přepadení z těchto důvodů dojít nemohlo. A kdyby přeci jen ano, byl by připraven a počínal by si diplomatictěji. K. se za ranní incident velice stydí a těmito argumenty se ospravedlňuje před svou bytnou, jejíž přízeň pokládá za důležitou, nicméně zanedlouho si uvědomuje, jak je její osoba v jeho záležitosti bezvýznamná. Josef je natolik čestný, že se dokonce omluví nájemkyni Būrstnerové za to, že se ráno vstoupilo do jejího pokoje, ačkoli by to slečna možná bez upozornění ani nezjistila. A třebaže je přiznání nepřijemné, Josefovo svědomí je tím uchláholeno.

Josef K. cítí nemalé rozpaky v souvislosti s čímkoli, co se týká procesu. Ačkoli je přesvědčen o své nevině, jeho jednání je často v rozporu s mírou nesouhlasu, kterou před představiteli soudu prezentuje. S jistým soudním zástupcem jej pojí přátelský vztah, v nesnázích jej ovšem nekontaktuje a jeho radu nevyhledává, ani když k tomu má bezprostřední příležitost. Připomeňme si, jak bázlivě reaguje na aktivní přístup strýčka Karla v obavě, že by mohlo být jeho tajemství prozraženo. Při soudním výslechu nicméně Josef vystupuje sebevědomě a odhodlaně. A přestože nechce plýtvat slovy a rád by si zachoval klid za všech okolností, neubrání se popuzené reakci na jednání soudce. V rozhořčení snad řekne více, než by měl. K. je však dobrým řečníkem a volí pádnou argumentaci. A raději se vzdá jisté formy pomoci, pokud se s ní morálně

neztotožní, což dokazuje například kategorické odmítnutí možnosti podplatit vlivné osoby.

Josef se však nachomýtné k prazvláštní situaci, kdy úplatek navzdory svému přesvědčení nabídne muži, jenž je pověřen potrestáním hlídačů, kteří Josefovi přišli oznámit jeho zatčení, přičemž to byl právě Josef, jehož stížnost na chování zřízenců se stala podnětem pro vydání pokynu pro mrskače. Jakkoli špatné chování obou mužů bylo, Josef nyní vystupuje daleko mírněji, před muži se ospravedlňuje a pohnut násilností výjevu soucítí s hlídači, za jejichž úděl se cítí nést zodpovědnost, zejména poté, co vyslechne jejich obhajobu. Mrskač se ovšem podplatit nenechá, bezvýhradně plní svůj rozkaz a je přesvědčen, že soud nelze obejít. Ať už však Josefa souží jakékoli výčitky, k žádnému zásadnímu kroku se neuchýlí. Incident je pro něj očividně záležitostí velmi choulostivou a činilo by mu veliké nesnáze, kdyby se snad měl někdo o hlídačích a mrskači dovědět. Svůj proces se vlastně snaží udržet v utajení. Nicméně, místo toho, aby mu bylo ku prospěchu, snižuje skrývání jeho šance na zdárný vývoj procesu.

Co Josef K. podniká, aby proces dopadl v jeho prospěch? Informací o jeho zatčení je značně překvapený, zmatený, ostře se ohrazuje vůči jakémukoli nařčení. Zároveň si je svou nevinou natolik jistý, že nepodléhá přílišné panice. Jak již bylo výše naznačeno, aniž by se nechal vyvést z míry, vystupuje poměrně sebejistě. Domnění absolutní nevinny je patrně také příčinou, proč se Josef zvláště nepokouší získat vlivné osoby na svou stranu a neuchyluje se k ničemu, co by mohlo přinejmenším udat správný směr jeho jednání. Josef nevnímá soud jako svrchovanou autoritu, jíž by se musel bezpodmínečně podřídit. Vnímá jej jako něco iracionálního. Jeho povaha mu však nedovolí soudem pohrdat natolik, aby zcela ignoroval jeho rozhodnutí – k prvnímu výslechu se dostaví a k druhému přichází také, ačkoli o něm nebyl předem zpraven. A navzdory svému přesvědčení, že vinu nenese, míří k místu přelíčení veden pouhou důvěrou ve slova hlídače, že soud je vinou přitahován, a tedy se není třeba obávat, že by sídlo soudu nenalezl.

K. velice lpí na tom, aby jeho proces zůstal utajen, v tomto ohledu u něj zcela očividně pozorujeme strach a jistou popudlivost projevující se tehdy, když se před ním o jeho procesu někdo byť jen zmíní. Vůči takto informovaným osobám K. pociťuje nemalou zášť a jeho myšlenky naznačují touhu po kýženém zadostiučinění. Na druhou stranu nelze tvrdit, že by jeho jednání bylo podněcováno přímo bázní. K advokátovu

Huldovi jej přivede strýček, za malířem Titorellim přichází až na radu továrníka. Sám přílišnou iniciativu nevyvíjí. Sice u něj můžeme v jistých momentech pozorovat vůli, puzenou zejména Josefovou nedůvěrou a netrpělivostí, ovšem i tato vůle je oslabena liknavostí a nerozhodností. Zůstává zajímavé, že K. si je své lhostejnosti očividně dobře vědom. A i když díky jiným získává vzácnou příležitost ve svém procesu něco změnit, nejenže toho nevyužije, nýbrž dokonce se dobrovolně dopouští činů, které na něj vrhají špatné světlo.

Josef K. svému procesu patrně nevěnuje tolik času a usilovné snahy, kolik by bylo zapotřebí, nicméně kvůli osobním záležitostem je schopen zanedbávat své profesní povinnosti. Mezi kolegy je uznávaným zaměstnancem, přesto své postavení nečekaným přístupem ohrožuje. K. by se rád svého procesu zbavil co nejdříve, nejlépe pak vlastním přičiněním, nevolí žádnou důmyslnou strategii, často jedná spontánně a intuitivně. K taktice se uchyluje v případě, kdy přichází na neznámé místo v záležitosti svého procesu a v cizím prostředí chce zůstat inkognito, pročež si vymýšlí různé záminky, kterými by odůvodnil svou přítomnost. Nesnaží se zavděčit všem, usiluje o náklonnost jen těch, které vnímá jako prospěšné v souvislosti s procesem, a v tomto ohledu u Josefa lze pozorovat jistou vypočítavost.

Připomeňme si situaci, ve které K. spěšně skupuje obrazy malíře Titorelliho, aby si jej naklonil. Jsou to zjištěné důvody, co jej vedou k tomuto počínu? Situace je pro K. poněkud svízelná; v malířově ateliéru je Josefovi značně nevolno a má se k odchodu. Přesto si uvědomuje, že je malíři zavázán a cítí povinnost mu přízeň opětovat. Vztah k hostiteli nepochybně vnímá jen v rovině prospěšnosti, přesto cítí jistou morální odpovědnost.

Nelze tvrdit, že by nedostatek naléhavosti, kterou se Josefův přístup vyznačuje, nutně znamenal absenci disciplíny. Josef i přes svou netrpělivost a nedůvěru zůstává člověkem určitých zásad. Vzpomeňme okamžik, kdy je K. zaskočen svou vlastní poplašenou reakcí, neboť tím nedostal svému předsevzetí být stále připraven.

K. je nespokojen s nedostatečně znatelnými výsledky advokátovy práce, což ho vede k rozhodnutí dát mu výpověď. K. tak projevuje svou svéhlavost, neboť tento čin by mu za daných okolností nikdo neschválil. Nečiní mu to žádné zvláštní obtíže, necítí rozpaky ani provinění, naopak, v advokátově bytě se navzdory pozdnímu příchodu chová až bezskrupulózně; na ošetřovatelku je příkrý, k přítomnému obchodníku

Blockovi zaujme přezíravý přístup, který ovšem záhy ochabne, když se K. od Blocka dovídá řadu užitečných informací.

Josefův postoj se setkává s nepříliš kladným hodnocením okolí, ať už se jedná o starostlivého strýčka či prostou advokátovu ošetřovatelku. Tyto osoby nebudí v Josefovi mnoho důvěry a jejich názor si K. nebere příliš k srdci. Přesto jde o rady míněné upřímně, Josef je však místo s povděkem přijímá lhostejně. Zůstává otázkou, zda lze v Josefově případě skutečně hovořit o nevděku a lhostejnosti v pravém smyslu slova. Nejedná se pouze o přirozenou a zcela pochopitelnou reakci člověka na okolnosti nanejvýš absurdní, vzpírající se lidskému rozumu? Nedává tím K. pouze najevo nesouhlas s obłudnou byrokratickou mašinerií, které je třeba čelit rozhodně a nekompromisně? Sám ve svém přesvědčení ovšem nemá valné šance něco zmoci, ať se pravda nachází kdekoli. Neboť kde je vlastně pravda? Jaká je její definice? A pokud v Josefově světě pravda existuje, jakou máme jistotu, že soud je jejím vykonavatelem?

Jak pravdu celého příběhu vnímá čtenář? Jak si všímá Bohuslav Blažek, čtenář přirozeně uvěří v Josefovou nevinu.¹⁶ Soud, který stojí v opozici, se totiž jeví jako očividný nepřítel. Připusťme ovšem, že K. z nějakého neznámého důvodu vinen skutečně je. Vyvracuje tento fakt současně také zápornou úlohu soudu? Patrně ano. Neboť v opačném případě by soud představoval vykonavatele spravedlnosti. Na základě čtenáři poskytnutých informací lze usuzovat, že K. byl zatčen zcela neprávem a stal se obětí vyšší zřídne moci. Zůstává zde však také možnost, že vylíčení Josefovy situace je neúplné nebo nepravdivé. A K. by tak nebyl obětí, ale právem dopadeným pachatelem či spoluvíníkem. Třetí možnost nabízí výklad role soudu jako prvku neutrálního, která na Josefa učiní udání, ovšem to, jestli je K. skutečně vinen, či ne, určí teprve jeho budoucí jednání. Ať už je však naše verze vysvětlení jakákoli, Josef je nakonec shledán vinným. A protože příběh nenabízí jediný možný výklad, neexistuje ani jednoznačná odpověď na otázku, proč vlastně K. svůj proces prohrál. V tomto ohledu můžeme vyvozovat jen další hypotézy.

K. si začíná uvědomovat ohrožení své pozice v zaměstnání v důsledku tendence zanedbávat pracovní povinnosti a činí mu to nemalé obavy. A přestože často volí svéhlavý přístup, můžeme v jeho chování pozorovat místy až přehnanou starost o

¹⁶ Viz doslov: KAFKA, Franz. *Proces*. 3. vyd., v nakl. Argo 1. vyd. Polička: Argo, 1992, s. 235

mínění druhých. Za takových okolností jej pak není obtížné vydírat. O soucit však K. nestojí. A pokud mu někdo projevívá politování, budí to v něm spíše zlost než útěchu.

V okamžiku, kdy K. čeká na schůzku v chrámu, ale společník se nedostavuje, míní chrám, který vnímá jen jako místo kulturně historického zájmu,¹⁷ opustit. Když je však vyzván, pod tlakem situace a zčásti snad také ze zvědavosti se vrací, přestože má příležitost odejít. Kazatele, který jej oslovil, ve všem poslechne. Přiznává se ke svým pochybám o dobrém konci a stěžují si na zaujatost vůči jeho osobě ze strany lidí od soudu. Pomoc, kterou by od druhých (zejména žen) rád získal, mylné vnímání soudu a ukvapenost jsou však Josefovi vyčítány. Před kazatelem se hájí více provinile než odhodlaně. Když krátce nato v předvečer Josefových jedenatřicátých narozenin přichází do jeho bytu dva muži, aby jej odvedli, neklade vpravdě žádný odpor a nechává se odvést apaticky a rezignovaně, jen zkusmo vyslovuje slova nesouhlasu. Na samém konci si touží zachovat chladnou hlavu a i v posledních momentech projevuje obavu o mínění druhých. Ví, že má příležitost zmocnit se nože, kterým ho chtějí zabít, přesto to neudělá. Ztrácí veškerou sílu a nechává se probodnout slovy studu „Jako pes!“.

Pokusme se nyní zaměřit na Josefův vztah k ženám. Hlavnímu hrdinovi nelze upřít řadu předností, ať už jde o společenskou korektnost či úctyhodné morální zásady. Jeho serióznost bezesporu umocňuje i velmi slušné sociální postavení a s tím spojené finanční zázemí. Z řady pasáží lze vyrozumět, že jde o osobu značných čtených kvalit, která splňuje předpoklady muže ve společnosti oblíbeného a žádaného. Navzdory tomu Josef nemá poměr a jeho vztah k ženám se pohybuje spíše v rovině povrchního vzplanutí, což dosvědčují pochybné styky s tanečnicí Elsou či situace, kdy K. podlehne svodům ošetřovatelky advokáta Hulda. Kromě komunikace s těmito ženskými postavami jsme svědky i intimních okamžiků mezi Josefem a podnájemnicí slečnou Bürstnerovou nebo ženou soudního sluhy. V žádné z případů se však nejedná o vztah romantický nebo vážný. Naopak, řada situací má povahu až animální. Josef není typem milovníka, ženám se nedvoří, pokud to sám neuzná za vhodné, není nezbytně galantní. O ženách K. rovněž uvažuje v souvislosti s vlastním procesem, potažmo s významem, který v jeho procesu mají nebo by potenciálně mít mohly. V případě Josefa K. nelze hovořit o lásce. Význam něžného citu tím však není nikterak upozaděno. Naopak, nabízí se otázka, zda to není právě neschopnost navázat hluboký citový vztah, co činí Josefa K. skutečně vinným. Absence osoby skutečně blízké byla zmiňována už výše. To, že se

¹⁷ Tamtéž, s. 233

jedná o zásadní nedostatek a jeden z klíčových prvků příběhu zjevně ilustruje i pasáž, kdy Josefa postihuje nevolnost v tísnivém prostředí soudních kanceláří. Zdráhá se nalézt východ bez doprovodu, a když se mu záhy přitíží, sám se nechává slyšet, že potřebuje někoho, kdo ho podepře, k čemuž přítomné svým posunkem také explicitně vybídne.

3 Srovnání

Předchozí dvě kapitoly nabídly podrobný rozbor dvou zásadních složek obou děl. Nyní svou pozornost obrátíme k dalším vybraným aspektům tvorby, u nichž můžeme zachytit body podobnosti a odlišnosti.

3.1 Anonymizace

Ztracený nalezený muž versus vinný nevinný K. Hlavní postavy (a nejen ony) sice jakési jméno mají, ovšem nelze si nepovšimnout, že v žádném z případů jméno neplní funkci důsledné konkretizace. Jméno hrdiny Písečné ženy známe v celém znění, avšak ve valné většině situací je označován pouze jako „muž“. V případě jeho protějšku jméno se o jménu vůbec nedočítáme a její osoba zůstává zmiňována pod obecným pojmem „žena“, případně se dočítáme o „tetě“ či „hostitelce“. Obyvatelé dun jsou povětšinou jednoduše „vesničané“, osada, písečná oblast ani moře však nejsou blíže specifikovány. Na druhou stranu je v příběhu uvedeno jméno manželky hlavního hrdiny a jméno jistého hudebního interpreta, o němž se muž dočítá v novinách. Specifické údaje se tak omezují na prostor světa vně hlavního dějiště románu, písečných dun. Na pomyslné hranici těchto dvou světů stojí hlavní hrdina, jménem nikdy neosloven, a přestupní stanice S. Donald Keene tvrdí, že Abe své hrdiny zřídkakdy pojmenovával z toho důvodu, aby nebylo možné jednoznačně říci, že jde o Japonce.¹⁸

Franz Kafka sice podobným způsobem neodděluje své dva fikční světy, nicméně i pro jeho román je příznačná jakási anonymizace, jak si ostatně všimá i Eisner.¹⁹ Můžeme se sice domnívat, že dějištěm příběhu je Praha, ta však není ani jednou konkrétně zmíněna, stejně jako název Josefova pracoviště, bydliště apod. Hlavního hrdinu známe jako Josefa K., který se podobou svého jména nápadně vyčleňuje z okruhu ostatních postav. Je nasnadě, že Kafka využil iniciály svého vlastního příjmení, K. nicméně zůstává po celou dobu pouze neurčitým K., čímž je odkázáno k jisté všeobecnosti. Plné znění jmen vedlejších figur rovněž neznáme, buď je uvedeno křestní jméno (Lenka, Elsa), nebo příjmení (Titorelli, Bürstnerová), případně známe pouze funkci (ředitel banky, náměstek). A tedy obdobně, jako je tomu u románu Písečná žena, zůstávají místo i národnost postav pouze naznačeny.

¹⁸ KEENE, Donald. *Five modern Japanese novelists*. New York: Columbia University Press, c2003, ix, s. 73

¹⁹ Viz doslov: Kafka, cit. 5, s. 102

3.2 Autobiografické prvky

Pakliže je čtenář alespoň částečně obeznámen s životopisnými fakty obou autorů, nalezne v jejich románech četné autobiografické odkazy. Patrně nelze tvrdit, že by ze svých hrdinů vytvořili identické alter ego, nicméně jisté podobnosti je s hlavními protagonisty bezesporu spojují.

Kóbó Abe je v tomto ohledu snad o něco důslednější. Keene se domnívá, že předobrazem pro dějiště románu *Písečná žena* byla písečná krajina v Mandžusku, kde Abe vyrůstal.²⁰ Tím se dostáváme k významnému bodu Abeho života. Spisovatel sice nikdy nezapomněl, že je Japonec, po Japonsku, které znal jen z popisu v učebnicích, také do jisté doby toužil, nicméně podle všeho se nemohl ubránit jistému odcizení. A právě nevyhnutelným údělem cizince je poznamenán i hlavní hrdina románu *Písečná žena*.

V souvislosti s ústřední postavou vzpomeňme rovněž její hluboké znalosti v oblasti vědy. Sám Abe byl absolventem lékařské fakulty a dle Keena dokonce matematický géniem s velkým talentem pro přírodní vědy.²¹ Miroslav Novák pak Abemu přisuzuje fyziologický zájem o člověka, biologický pohled na svět a zájem o vědu,²² což jeho román nepochybně dosvědčuje.

Kóbó Abe měl podle všeho zkušenosti se zločiny japonských vojáků z válečného období, což u něj mělo vyústit v silný odpor vůči jakékoli formě vlastenectví.²³ Jako projev svého protestu (a částečně snad i jako následek života v bídě) vstoupil do komunistické strany.²⁴ Příznaky komunismu nese i společenství v písečných dunách.²⁵ Vyličení života v písečné vesnici ovšem nevyznívá lichotivě, a z toho důvodu byl také Abe po vydání svého románu z komunistické strany vyloučen.

Přestože Franz Kafka do svého díla tolik zřetelných odkazů k vlastnímu životu nezanechal, lze tvrdit, že román *Proces* o svém autoru leccos vypovídá. Jak již bylo výše uvedeno, dějištěm příběhu je pravděpodobně Praha. K Praze měl Kafka bezesporu zvláštní vztah, zejména uvážíme-li, že byl jeho život poznamenán tzv. „trojím

²⁰ Keene, s. 69

²¹ Tamtéž, s. 69

²² Viz doslov: Abe, s. 179

²³ Keene, s. 73

²⁴ Tamtéž, s. 73

²⁵ Snad nejvýrazněji na to upozorňuje heslo „Milujeme svůj domov“ napsané nad vchodem kanceláře družstva ve vesnici.

ghettem“ (němectví, židovství, měšťáctví), které v lecčems připomíná i Abeho situaci Japonce v Číně.

Objevují se teorie, podle nichž by vina prokuristy K. mohla spočívat právě v židovství, a tedy poukazovat na Kafkův nelehký osobní úděl. Této hypotéze ovšem odborníci nejsou příliš nakloněni. Daleko pravděpodobněji se jeví názor, že Josefovo provinění představuje neschopnost navázat hlubší vztahy, potažmo založit rodinu, což Kafka považoval za své největší selhání.

Hlavní postavu prokuristy Josefa K. pak Kafka umístil do prostředí, které jakožto zaměstnanec pojišťovny sám důvěrně znal. V osobě protagonisty rovněž do jisté míry zcela jistě nalezneme povahové rysy (pracovitost, zodpovědnost) samotnému Kafkovi vlastní.

3.3 Filozofické prvky

Obě díla, *Písečná žena* i *Proces*, dokáží oslovit svým nadčasovým sdělením čtenáře různých věkových kategorií. Každé jej ovšem podává specifickým způsobem.

Vedle klíčového vývoje hlavního hrdiny románu *Písečná žena* lze v příběhu zachytit několik hlubokých myšlenek, které jsou formulovány většinou v podobě vnitřní úvahy muže (často jako reflexe z minulosti), a to zejména v druhé polovině vyprávění. Zajímavý je například vnitřní monolog muže jakožto obžalovaného s jeho fiktivním soudcem. Vliv Kafky je v této pasáži nevyvratitelný, zejména prohlášením muže „Nechce se mi umřít jako pes!“.

Dlužno podotknout, že k úvahám hrdina dospívá právě skrze nelehkou životní situaci.

„Není jiné cesty, jak překonat práci, než práce. Práce nemá hodnotu sama o sobě, nýbrž právě skrze energii sebezapření, která práci přemáhá práci... V této energii teprve spočívá skutečný význam práce.“²⁶

Abe se však kromě přímé explicitní formulace uchyluje podobně jako Kafka k podobenství. Jedním takovým je například příběh o přílišném zanícení, schopném člověka připravit o zdravý úsudek.

²⁶ Abe, s. 118

V neposlední řadě vzpomeňme četné odkazy na tzv. Möbiův prstenec, hříčku plochy jedné strany a jedné hrany, která je ve své jednoduchosti zcela logická, a přesto dokonale fascinující svou ambivalencí.

Kafka je po stránce filozofického sdělení poněkud střídmější, avšak neméně sugestivní. Do vrcholné části svého díla zařazuje podobenství o dveřníkově, který brání přicházejícímu poznat zákon. Příběh, formulován, jako by byl již po staletí tradován, velice sofistikovaným způsobem vlastně naznačuje, že zákon poznat nelze, a skrze byrokratickou mašinerii je komunikace oběma směry nemožná.²⁷ Spíše než zkušeností nabytou životní pravdu Kafka představuje své vycizelované pojetí byrokracie a absolutní autority.

Jeho skutečně naléhavým sdělením je však odpověď na otázku, proč K. svůj proces prohrál. A tou je již výše naznačená neschopnost žít s účastí na osudech svého společenství, nést osobní zodpovědnost v právních záležitostech a naplnit vyšší hodnoty nikoli skrze pracovní výkon, nýbrž právě a pouze skrze společenství.²⁸

3.4 Výstavba díla

Písečná žena i Proces se podstatně liší po stránce struktury narativu. Kóbó Abe člení příběh do tří kapitol a jedenatřiceti podkapitol, přičemž žádná z těchto kategorií nenese název. Dialog je zastoupen v hojné míře, uplatňuje se i vnitřní monolog, případně vnitřní dialog (ten je v jisté pasáži veden v uvozovkách). Příběh je čtenáři podán z pohledu autorského vypravěče. Zajímavým prvkem je odhalení rozuzlení v samotném úvodu románu, kdy čtenář zdánlivě ztrácí motivaci k další četbě. Vyprávění je však nadále poutavým způsobem rozvíjeno a napětí stupňováno. V posloupnosti vyprávění se uplatňuje retrospektiva. Poetismy jsou zastoupeny v lehké míře. Diskurz je místy obohacen komickými postřehy.

Franz Kafka text uskupil do desíti kapitol, které však na rozdíl od Abeho opatřil názvy, případně vícero hesly, výstižně odkazujícími k jednotlivým částem kapitoly.²⁹ Do knihy jsou zařazeny také dodatky v podobě nedokončených kapitol a míst

²⁷ Viz doslov: cit 7, s. 234

²⁸ Tamtéž, s. 234

²⁹ Pořadí kapitol je předmětem dohadů, Max Brod je uspořádal tak, jak se rozpomínal na Kafkovo vyprávění.

škrtnutých autorem. Dikce románu je střídavá a hutná, text je členěn do mimořádně dlouhých odstavců, přičemž přímá řeč s nimi splývá. Četně se vyskytují složité větné konstrukce. Bohatě je zastoupen vnitřní monolog. Adjektiva a poetismy jsou upozaděny. Diskurz dává rovněž prostor humoru, potažmo grotesce. Formou vyprávění je opět erforma. Děj nerespektuje časovou posloupnost, nepodléhá zákonitostem logiky.

Jazykovou stránku nelze vzhledem k překladům hodnotit zcela objektivně.

Závěr

Tvorba Franze Kafky i Kóbó Abeho je pro literární fond velkým přínosem. Oba autoři byli výjimečnými talenty své doby a jejich dílo má mnoho co říci i dnešní generaci čtenářů. Jak ovšem k dílu přistupovat tak, abychom jej pochopili správně? Jak předejít dezinterpretaci? Na tyto otázky není zcela jednoduché odpovědět. I v případě, že předpokládáme alespoň částečnou zkušenost s literární teorií a literární vědou vůbec, nenalezneme jeden spolehlivý klíč k pochopení literárního díla. A pravděpodobně by nám jej nedokázal dokonale zprostředkovat ani sám autor. Neboť literární dílo samo o sobě předpokládá jistou vágnost a prostor pro čtenářův subjektivní posudek.

Kafkovo dílo v tomto ohledu zanechává mnoho otazníků. A tvrzení, že pohledů na Kafkův odkaz je tolik, kolik je kafeologů, není zdaleka přehnané. Do určité míry se samozřejmě interpretace shodují, nicméně v jistých bodech se až pozoruhodně rozcházejí.

Tato práce představila interpretaci opírající se zejména o pojetí kafeologů Františka Kautmana, Bohuslava Blažka a Pavla Eisnera. Velice zajímavý pohled na Kafkovo dílo nabídla rovněž Marthe Robert. Mimo jiné bylo uplatněno i osobní stanovisko autorky práce.

Cílem bylo představit Kafku nikoli jako tragéda či oběť bezpráví, nýbrž jako spisovatele unikátního a precizního. V románu *Proces* Kafka podal svědectví o své výjimečné schopnosti popsat strohým, úředním, až právnickým jazykem skutečnosti zcela triviální. A dlužno podotknout, že tomu tak činil s notnou dávkou humoru.

Oč více je publikací věnovaných tvorbě Franze Kafky, o to méně je těch, co detailně zkoumají tvorbu Kóbó Abeho. Román *Písečná žena*, který tato práce analyzuje, je však na rozdíl od Kafky poněkud čitelnější, nikoli však na úkor kvality. Práce usilovala o vytvoření obrazu spisovatele Kóbó Abeho nikoli jen jako Kafkova epigona, ale jako autora vpravdě inovátorského a netradičního, schopného podat své surreálné dílo neobyčejně přesvědčivým způsobem.

Pakliže se podařilo nastínit odchylky a obdoby zmíněných děl a podat bližší obraz o literární příbuznosti obou spisovatelů, věřme, že účel práce byl naplněn.

Seznam literatury

Primární literatura

ABE, Kōbō. *Písečná žena*. 1. vyd. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, 1965, 182 s.

KAFKA, Franz. *Proces*. 3. vyd., v nakl. Argo 1. vyd. Polička: Argo, 1992, 238 s. ISBN 80-901198-3-2

KAFKA, Franz. *Proces* [e-kniha]. 1. vyd. Frankfurt n. M.: S. Fischer, 1953 [cit. 3.5.2015], 108 s.

Sekundární literatura

BROD, Max. *Franz Kafka: životopis*. 1. vyd. Praha: Odeon, 1966, 289 s., obr. příl.

CHATMAN, Seymour Benjamin. *Příběh a diskurs: narativní struktura v literatuře a filmu*. Vyd. 1. Brno: Host, 2008, 328 s. ISBN 978-80-7294-260-2.

COHN, Dorrit. *Co dělá fikci fikci*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2009, 261 s. ISBN 978-80-200-1718-5.

HRABÁK, Josef. *Literární komparatistika*. Praha, 1976.

JANOUCHEK, Gustav. *Hovory s Kafkou: záznamy a vzpomínky*. Vyd. 1. Praha: Torst, 2009, 320 s. ISBN 978-80-7215-380-0.

KAUTMAN, František. *Svět Franze Kafky*. 1. vyd. Praha: Torst, 1990, 156 s.

KEENE, Donald. *Five modern Japanese novelists*. New York: Columbia University Press, c2003, ix, 113 s. ISBN 0-231-12611-5.

LÍMAN, Antonín. *Krajiny japonské duše: čtrnáct esejů o moderní japonské literatuře*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 2000, 285 s. ISBN 80-204-0848-7.

ROBERT, Marthe. *Sám jako Franz Kafka*. Vyd. 1. Praha: Nakladatelství Franze Kafky, 2001, 259 s. ISBN 80-85844-02-8.

RONEN, Ruth. *Možné světy v teorii literatury*. Vyd. 1. Brno: Host, 2006, 296 s. ISBN 80-7294-180-1.

WAGENBACH, Klaus. *Franz Kafka*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 1967, 168 s.

WINKELHÖFEROVÁ, Vlasta. *Slovník japonské literatury*. 1. vyd. Praha: Libri, 2008, 335 s. ISBN 978-80-7277-373-2.

Internetové zdroje:

Wikipedie: Otevřená encyklopedie: Möbiova páska [online]. c2014 [citováno 7. 05. 2015]. Dostupný z WWW: <http://cs.wikipedia.org/w/index.php?title=M%C3%B6biova_p%C3%A1ska&oldid=11932775>

Anotace

Jméno autora:	Klára Urbánková
Jméno fakulty-katedry:	Filozofická fakulta-Katedra asijských studií
Název práce:	Podobnosti a rozdíly v literární tvorbě Kóbó Abeho a Franze Kafky Similarities and differences in the literary works of Kōbō Abe and Franz Kafka
Vedoucí bakalářské diplomové práce:	Prof. Zdenka Švarcová, Dr.
Počet stran:	48
Počet znaků s mezerami:	83 889
Počet titulů použitých pramenů a literatury:	16
Počet příloh:	2
Klíčová slova:	Kóbó Abe, Franz Kafka, Písečná žena, Proces, japonská literatura

Práce se snaží podrobně analyzovat dvě významná díla světové literatury, román Písečná žena od Kóbó Abeho a Proces, jehož autorem je Franz Kafka. Zvýšená pozornost je soustředěna fikčním světům a jejich symbolice a hlavním postavám, zejména ve smyslu jejich chování v rámci celého příběhu. Práce si dále všímá podobností a odlišností v prvcích tvorby obou spisovatelů. Přílohy nabízí stručnou biografii jak Kóbó Abeho, tak Franze Kafky.

Abstract in English

This theses tries to analyse two of the significant works of literature – the novel *The Woman In The Dunes* by Kōbō Abe and *The Trial* written by Franz Kafka. Particular attention is paid to the fictional worlds and their symbols, and to the main characters, especially in the sense of their behaviour throughout the story. The theses then deals with the points of similarity and difference, concerning the aspects of the literary works of both authors. Attachment provides a brief biography of both Kōbō Abe and Franz Kafka.

Seznam příloh

Příloha č. 1 – Životopis Kóbó Abeho

Příloha č. 2 – Životopis Franze Kafky

Přílohy

Příloha č. 1

Životopis Kóbó Abeho

Kóbó Abe se narodil jako Kimifusa Abe (pseudonym „Kóbó“ je pouze sinojaponský způsob čtení týchž znaků) 7. března 1924 v Tokiu. Již v raném dětství však s rodiči přesídlil do Mandžuska, kam rodinu vedly intelektuální zájmy otce. Abe tak měl dva domovy a tato skutečnost v něm zanechala stopu, která se později odrazila v jeho literární tvorbě.

Abe opustil Mandžusko v roce 1940. Po otci zděděný zájem o vědu uplatnil při studiu medicíny na Tokijské univerzitě, studium absolvoval v roce 1948. Lékařskou praxi však nikdy neprovozoval a svůj zájem obrátil k literatuře, pro niž měl cit patrně díky matce, učitelce japonské literatury. Hlásil se k odkazu F. M. Dostojevského, R. M. Rilkeho, F. Kafky či S. Becketta.

Jeho prvotina, básnická sbírka *Mumei šišú* (Bezejmenné básně) z roku 1947 se nesetkala s úspěchem a Abe se později k psaní poezie již neuchýlil.

Jeho život byl poznamenán chudobou. Jako protest vůči japonskému patriotismu pak Abe vstoupil roku 1949 do komunistické strany, z níž byl později pro její kritiku vyloučen.

V roce 1950 publikoval slavnou povídku *Akai maju* (Červený kokon), následovaly povídky *Kabe* (Zed') a *Esu Karuma ši no hanzai* (Zločin pana S. Karmy), které mu vynesly Cenu poválečné literatury a Akutagawovu cenu, nejdůležitější cenu pro začínající autory.

V roce 1956 navštívil Československo, ke kterému měl vztah nejen skrze dílo Franze Kafky.

Světové proslulosti dosáhl až s vydáním románu *Suna no onna* (Písečná žena) z roku 1962, za nějž získal cenu Jomiuri. Cenami ověncovaný stejnojmenný film natočil roku 1964 režisér Hiroši Tešigahara.

Jeho tvorba je prodchnuta avantgardou a surrealismem, patrný je zájem o vědecko-fantastický a detektivní žánr. Zvýšenou pozornost věnuje jazykové stránce díla. Byl jedním z nejvýznamnějších představitelů poválečné literární skupiny sengoha.

Mezi další významné tituly se řadí rovněž *Tanin no kao* (Tvář toho druhého) z roku 1964 a *Moecukita čizu* (Spálená mapa) z roku 1967.

Již od poloviny 50. let se zajímal o drama a divadlo, což vyústilo v založení vlastní divadelní skupiny v roce 1973. Hrám údajně přikládal stejný význam jako svým románům. V dramatu kladl důraz na pohyb. Jako dramatik se těšil úspěchu i v zahraničí, nicméně opětovně se uchýlil k psaní románu.

Během svého života byl Kóbó Abe opakovaně nominován na Nobelovu cenu za literaturu, tu však nikdy nezískal. Působil rovněž jako esejista a scénárista, případně fotograf a vynálezce. Zemřel 22. ledna 1993 v Tokiu.

Příloha č. 2

Životopis Franze Kafky

Franz Kafka se narodil 3. července 1883 v Praze do rodiny židovského obchodníka. K otci měl Kafka od dětství velmi komplikovaný vztah, což jeho tvorbu notně poznamenalo. Po absolvování gymnázia se rozhodl pro studium práv na c. k. německé univerzitě Karlo–Ferdinandově v Praze. Již v mládí si vybudoval velmi blízký vztah k Maxi Brodovi, jehož zásluhou byla významná část Kafkova díla posmrtně vydána.

První literární pokusy přichází již kolem roku 1904 – za vůbec první titul je považován Popis jednoho zápasu, ten však nebyl za Kafkova života vydán. Ke známějším povídkám, jejichž publikace se Kafka dočkal, patří Ortel z roku 1913 či Proměna z roku 1915. V témže roce Kafka dokončuje svůj román Proces. Ten se stal Kafkovým nejvěhlasnějším dílem, které se dočkalo také řady filmových zpracování. V roce 1919 Kafka píše Dopis otci, o tři roky později přichází klíčové dílo Zámek.

Kafka byl nejdříve krátce zaměstnán v pojišťovně Assicurazioni Generali, poté v Dělnické úrazové pojišťovně, kde pracoval až do svého odchodu do penze v roce 1922. Povolání se mu ovšem s neutuchající touhou psát nedařilo příliš skloubit.

Franz Kafka je znám svými opětovně selhávajícími pokusy o zasnoubení a zakotvení v rodinném životě. Tento nezdar značně ovlivnil jeho tvorbu. Stejně tak ženy, k nimž ho pojilo více než přátelství, Kafku inspirovaly při utváření některých ženských postav jeho děl.

Kafkova tvorba nachází zastánce z řad existencionalistů, expresionistů, představitelů absurdní literatury či postmodernistů. Vyznačuje se fantasknem, nahodilými obrazy, tzv. logikou snu.

Jeho život byl značně poznamenán i chatrným zdravím, které se nepodařilo upevnit vegetariánstvím ani vodoléčbou. Trpěl nespavostí, bolestmi hlavy a poměrně brzy u něj propukla tuberkulóza. Franz Kafka zemřel 3. června 1924 v rakouském sanatoriu Kierling u Klosterneuburgu.